

GİRİŞ

Türkiye potansiyeli çok büyük bir ülkedir. Öyle ki, yeni şekillenen dünya düzeninde, Türkiye'nin, insanı, coğrafyası ve kültürel birikimiyle 21. asrın şekillenmesinde önemli rol oynaması gerekir. Dünya üzerinde oluşmakta olan yeni düzen Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye 21. yüzyılın parlayan yıldızlarından biri olabilir ve olması gerekir. Türkiye'nin 21. yüzyıldaki gelişmeleri etkileyen bir ülke olabilmesi için ekonomik bakımdan kuvvetli olması gerekmektedir. Ne yazık ki, özellikle son yıllarda izlenen IMF güdümlü ve denetimli olmayan ekonomi politikaları nedeniyle, Türkiye kendi sorunlarıyla uğraşan, çoğu yapay olan bu sorunlarda sağladığı şüphe götürür başarılarla yetinmek zorunda kalan bir ülke durumundadır.

Bu görüşlerimizin haklılığını net bir şekilde görmek için, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT), 2023 yılı vizyonu ile 2000 yılında hazırladığı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na ve 2006 yılında hazırladığı Dokuzuncu Kalkınma Planı'na bir göz atmak yeterli olacaktır. 2001 - 2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, plan döneminde Türkiye'de milli gelirin yılda yüzde 6,5 oranında artacağını tahmin etmektedir.¹ 2007 - 2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise hedeflenen milli gelir artışı yüzde 7'dir.² Bu hedefler gerçekçi, belki de biraz temkinli tahminlerdir. Ne yazık ki, IMF yönlendirmeli yanlış politikalar nedeniyle Türkiye bu kalkınma hızını yakalayamamaktadır.³

Eğer Türkiye'nin milli geliri⁴, 1998 yılından bu yana, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörüldüğü gibi, her yıl yüzde 6,5 oranında artmış olsaydı 2006 yılında 566 milyar YTL olarak tahmin edilen milli gelir, 722 milyar YTL düzeyinde olurdu. Yani Türkiye'nin milli geliri 156 milyar YTL (yüzde 27,6) daha fazla olurdu. Diğer bir deyimle, Türk vatandaşlarının geliri yüzde 27,6 daha fazla olurdu. Olaya bir de başka açıdan bakmak gerekir. 1998 yılından bu yana milli gelir yüzde 6,5 artmadığı için, 1998 yılından bu yana kayıpların toplamı, 2006 yılı fiyatlarıyla, 1 trilyon 5 milyar YTL tutmaktadır. 2006 yılı dolar kurundan hesaplayacak olursak, kayıp 700 milyar dolar dolaylarındadır. Bu da Türkiye'nin dış borçlarının 3,5 mislidir.

1. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, sayfa 35, madde 290.

2. IX. Kalkınma Planı, sayfa 61, madde 326.

3. 2002 yılından bu yana yıllık ortalama yüzde 7.4 milli gelir artışı sağlanmıştır. Fakat bu hızlı artış dahi yüzde 6.1 olan 1999, ve yüzde 9,5 olan 2001 yılı kayıplarını telafi edememiştir.

4. Burada milli gelir ile, Gayri Safi Yurt İçi Hasılayı (GSYİH) kast ediyoruz.

2000 yılından bu yana Türkiye, insana ve teknolojiye yatırım yaparak 21. yüzyıldaki konumunu güçlendireceğine yanlış siyaset uygulamalarıyla ortaya çıkan krizlerle uğraşmaktadır. Türkiye 1994 yılında yaşanan krizden gerekli dersleri çıkaramamış, aynı nedenlerle 2001 yılında tekrar mali kriz yaşanmıştır. Türkiye'nin yaşadığı mali krizler ciddi boyutlarda ekonomik krize dönüşmüş, Türkiye bir türlü ekonomik ve sosyal yapısını çağın gereklerine uyduramamıştır. Türkiye'nin iç ve dış borçları hızla artmakta, gelir dağılımı bozulmakta, işsizlik ciddi sorun olmaya devam etmektedir. İnsan sermayesinin önem kazandığı bir dünyada Türkiye üniversite tahsili görmüş insanlarını dahi ekonomiye kazandıramamaktadır. Türkiye'de üniversite mezunlarının yüzde 20'sinin işsiz olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye gerçekten de potansiyeli yüksek bir ülkedir. Bu potansiyelin kaynakları Anadolu'nun stratejik konumu ve kültürel kaynaklarıdır. Bu potansiyel ve kültürel birikim Türkiye'ye dünya ticaretinde ve ülkeler arası ilişkilerde çok önemli avantajlar sunmaktadır. Bu birikimi ile Türkiye, yeni oluşan dünya düzenine yön dahi verebilir. Anadolu, binlerce yıl, pek çok medeniyetin bir potada kaynaşıp iyiyi ve güzeli arındırıp günümüze taşıyan bir yerdir. Anadolu Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında, fakir ve zengin toplumlar arasında, kalkınmış ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasında, liberal ülkelerle güdümlü ülkeler arasında ve tüm yaygın dinler arasında çok etkin bir köprüdür. Yeni oluşan dünya düzeninin bir uzlaşma düzeni olması, hatta ondan da ileri farklılıkların yarattığı bir zenginliğe kavuşması için Türkiye çaba gösterebilir ve göstermelidir.

Bütün bu potansiyeline rağmen Türkiye ne yapıyor? Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türkiye vaktini kendi yarattığı veya yabancıların telkin ettiği sorunlarla boğuşarak heba ediyor. Türkiye, bırakın yeni dünya düzeninin mimarlarından biri olmayı, yeni dünya düzenin gereklerini bile yerine getiremiyor; bu düzenin gerektirdiği beşeri ve teknolojik yatırımları yapamıyor, yetmişmiş inancını dahi kullanamıyor. Türkiye kendi yarattığı veya telkin ile inandırıldığı sorunlarını çözmede kendine güvenemiyor. Reçetelerini yabancıardan, IMF ve Avrupa Birliği'nden almaya çalışıyor. Bu reçetelerden medet umuyor. Çıkar üzerine kurulu olan dünyada da, bu reçeteler hazırlayanların, yani yabancıların stratejilerine hizmet ediyor.

1998 yılından, hatta daha öncesinden bu yana Türkiye'nin kayıplarının nedeni, Türkiye'nin kendi hedef ve misyonunu tanımlamaması, bu hedef ve misyona uygun stratejiler geliştirmemesi, IMF güdümlü ve denetimli istikrar programları uygulamasıdır. Türkiye'nin yukarıda sözünü ettiğim Beş Yıllık Kalkınma Planları DPT tarafından titizlikle hazırlanmakta, fakat bu planlar, uygulamada IMF'in görüşleri çerçevesinde tadil edilmektedir. Bir genelleme yapacak olur-

sak, 1978'den bu yana Washington uzlaşması olarak bilinen IMF reçeteleri pek çok kalkınmakta olan ülkeye empoze edildi ve başarısızlıklarla sonuçlandı. Bu programlar, uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de olumsuz sonuçlar vermiş, Türkiye'nin, yeni bir dünya düzeninin olduğu bir ortamda, çok kıymetli yıllarını kaybetmesine neden olmuştur. ⁵

Bu kitapta, kısaca yeni dünya düzenini tanıttıktan ve cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'nin ekonomik hamleleri değerlendirdikten sonra, 2000 yılından bu yana Türkiye ekonomisini, hedef ve stratejileri, elde ettiği sonuçlar incelenmektedir. Amacımız mevcut durumun daha iyi anlaşılmasına yardım ederek, Türkiye'yi yeni yüzyıla taşıyacak hedef ve stratejilerin saptamasına katkı yapmaktır. Gerçi, bu kitapta Türkiye için vizyon, hedef ve strateji önerileri de yapılmaktadır. Bu önerileri yaparken amacımız, Türkiye'nin kendi programlarını oluşturma çalışmalarında tartışılabilir bir alternatif sunmaktır. Türkiye dışarıdan gelen reçetelere mahkum olmamalıdır. Türkiye, iyi bir katılımı yürüteceği tartışmalarla kendi programlarını oluşturabilecek ve başarıyla hedeflerine ulaşabilecek bir ülkedir. Bu tartışmalar sonucu ortaya çıkacak ulusal programlar Türkiye'yi parlak ufuklara taşıyacaktır.

I. TÜRKİYE VİZYONU

Bu kitap bir "Türkiye Vizyonu" çerçevesinde hazırlanmıştır. Kitabın konuları ele alışının daha iyi anlaşılabilmesi için burada, başlangıçta bu vizyonu açıkça belirtmek istiyorum. Bu vizyon şöyle belirtilebilir:

- * Türkiye 21. yüzyılın şekillenmesinde çok önemli bir rol üslenebilecek bir ülkedir.
- * Türkiye'nin insan yapısı, jeopolitik konumu ve kültürel mirası böyle bir vizyonun gerçekleşmesi için yeterlidir.
- * Türkiye yeni dünya düzeninde hak ettiği konuma bu vizyonla ve kendi saptayacağı misyonla uyumlu, kendi saptayacağı programlarıyla ulaşacaktır.
- * Bu programlar istikrar programları değil, misyonunu gerçekleştirmeye yönelik ulusal atılım programları olacaktır.
- * Türkiye'nin uyguladığı ulusal programlar, hakça paylaşmaya ve uluslararası işbirliğine yönelik programlar olacaktır.

Bu kitapta yapacağımız değerlendirmelerin yanlış anlaşılması için yaygın

⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Joseph E. Stiglitz, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, plan b, 2002. s. 13. Stiglitz Dünya Bankası danışmanlığı yapmış, 2001 Nobel Ödülü sahibi bir ekonomisttir. Ayrıca bu bölümün okuma parçaları kısmında IMF adlı makaleyi inceleyebilirsiniz.

olan üç temel yanlışlığı da burada giriş bölümünde açıklamak istiyorum. Bu yanlışlıklar, ekonomiyi rayına oturtacak olan tedbirlerin "acı reçete" olarak tanımlanması, dövizin ucuzlaşmasının (ülke parasının değerlendirilmesinin) iyi bir şey olarak algılanması ve araçlarla amaçların karıştırılmasıdır. Önce "acı reçete" yanlışlığını ele alalım.

II. ACI REÇETE

"Acı reçete" yanlışlığı yaygın bir yanılgıdır. Ekonomiyi iyiye doğru yönlendirmenin herkeşçe özveri gerektireceğine, herkesin bazı acılara katlanması gerektiğine inanılır. Hatta bu inanç ekonomik reformların yapılmasından, Türkiye'nin 21. yüzyılda parlak hedeflere yönlendirmekten sorumlu olanlarda da vardır. Bu nedenle de politikacılar, gerektiği zaman, gereken kararları almaya çekinebilir. Ancak bu çekingenlik, ülkeye çok pahalıya patlayabilir.

Böyle bir durumu Türkiye 1993 yılında yaşamıştır.⁶ 1989 yılı sonrasında Türkiye parasını "convertible"⁷ yapmış, ekonomisini sıcak para hareketlerine açık hale getirmişti. Kısa sürede yüksek faizlerden yararlanmak için sıcak para Türkiye'ye akmaya başlamış, Türkiye'ye giren döviz TL'nin değerini yükseltmişti. Türk parasının değerinin yükselmesi dış ticaret açıklarını ve bu nedenle de cari işlem açıklarını arttırıyordu. Dövizin ucuzlaşması, sıcak paranın kazançlarını da arttırıyordu. Merkez Bankası da TL'nin yüzde 30 dolaylarında aşırı değerli olduğunu hesaplıyor, bunu da herkes biliyordu. Türkiye'nin yüzde 30 devalüasyona (parasının değerini düşürmesine) ve devalüasyon ile arzu edilen sonuçları gerçekleştirmek için reformlara ihtiyacı vardı. Bu durum hükümete anlatılmıştı. Hükümet, bu reçetenin acı olduğuna inanıyor, Mart ayındaki mahalli seçimler öncesi bu tür tedbirleri almaktan kaçınıyordu. Bir ay sonra, tedbirler alınmadığı için kriz çıktı.

Ekonomiyi düzeltecek, rayına oturtacak önlemler herkes için "acı" değildir. Ekonomide her karar, kimileri için acı, kimileri için ise tatlıdır. Yukarıdaki örneğimizde, Türk parasının devalüe edilmesi, döviz borcu olanlar için çok acıdır. İthalatçılar için de oldukça acı olduğu söylenebilir. Bu insanların risk hesaplarını doğru yapmış olmaları gerekir. Ama, devalüasyon, ucuz dövizle ithal edilen mallarla rekabet etmeye çalışan yerli üretici için "tatlı", olması gereken bir düzeltme ve kurtuluş, güçlenme imkanıdır. Devalüasyon ihracatçıların da yüzünü güldürür. İhracatçıların rekabet güçlerini olumlu etkiler. Yerli üretimin artması ve ihracatın artması istihdamı da destekler. Evet doğru, yurt dışına borçlu

6. Bu kitabın yazarı 1993 yılında Ankara'da başbakan ekonomi danışmanı olarak görevliydi.

7. Bir paranın "convertible" yapılması her an diğer paralara çevrilebilmesine imkan tanınması anlamındadır.

olanlar, açık pozisyonu olan bankalar devalüasyon sonucunda çok kayba uğrar. Onlar için ekonomiyi rayına koyacak, çarpıklıkları düzelterek olan reçete "acı reçetedir". Bu kesimler medyada seslerini duyurabildiğinden, pek çok kişi de yanılmakta bu reçeteleri acı sanmaktadır. Esasında, bu tür reçetelerin uygulanmaması daha acıdır. Reçetelerin uygulanmaması bir krizle sonuçlandığında herkes kaybeder. Tabii ki tüm ekonomi zarar görür.

"Acı reçete" yanılığının bir nedeni de, hedeflere uymayan, yanlış tedavi yöntemleridir. Türkiye, 1988'lerden bu yana temel ekonomi hedefini enflasyonu kontrol altına almak olarak tanımlamıştır. Aşağıda değineceğimiz gibi, enflasyonla mücadele bir amaç olamaz. Enflasyonla mücadele sürdürülebilir bir gelir artışının yakalanması ve gelirin iyi dağılımının sağlanmasının bir aracı olabilir. Pek çok kişi de enflasyonla mücadelenin, kemer sıkmayı gerektirdiğine inanmaktadır. Onlara göre enflasyonu kontrol altına almak için ekonominin "soğutulması", harcamaların kısılması, yani milli gelir artışlarının yavaşlatılması, üretim ve istihdamdan ödün verilmesi gerekir. Yani, pek çok kişinin inancına göre enflasyonla mücadele, ülkeyi 21. yüzyıla hazırlayacak yatırımlardan vazgeçilmesini gerektirir. Bu bir yanılığdır. Bu tür tedbirlerin uygulanması enflasyonu düşürebilir ama enflasyonu düşürmenin tek yolu bunların uygulanması değildir. Evet, enflasyonu gemlemek için harcamaları kısmak, üretimi yavaşlatmak, istihdamdan ödün vermek acı reçetedir. Ama harcamaları kısmadan da, üretimi yavaşlatmadan da, istihdamdan ödün vermeden de enflasyon düşürülebilir. Örneğin, Çin, 1995'lerde yüzde 20 dolaylarında olan enflasyonu, yüzde 9 millî gelir artışı ve istihdam alanları yaratarak, 1998'lerde sıfırın altına indirmiştir. Doğru amaçlar saptandığında, hedeflere uygun "acı" olmayan araçlar her zaman bulunabilir.

1994 krizi sonrasında, Nisan ayında, Türkiye enflasyonla mücadelede acı bir reçete uygulandı. Milli gelir %6, imalat sanayiinde istihdam %5 dolaylarında azaldı. Bedeli işçi kesimi ödedi. İşçi için reçete acıydı. Öbür yandan rant geliri elde edenler çok kazançlı çıktı. Bu kesim büyük oranlarda faiz kazancı elde etti. Uygulanan "acı reçete"ye rağmen, enflasyon yüksek düzeylerde kaldı. Enflasyonla mücadelede benzer tedbirler uygulandığından ekonomide dengeler kurulamadı. Bu da ilerleyen yıllarda 2001 krizini doğurdu. Çünkü enflasyonun gerçek sebepleri ortadan kaldırılmamıştı.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu reformların gerçekleşmesiyle, doğal olarak, bugün vergi vermeyenler vergi kapsamına alınacak, rant gelirleri elde edenler bunlardan mahrum kalacak, devletin imkanlarını eşe, dosta veya yandaşa peşkeş çekenler bu imkanı kaybedecektir. Onlar için reçeteler "acı" olarak tanımlanabilir. Öbür yandan, yapılacak reformlar kısa zamanda geniş halk kitlelerinin önemli boyutlarda ferahlamalarını sağlayacaktır. Bu yaygın halk kitleleri için reçeteler "acı" değildir. Esasında bu da bilinmeyen bir şey değildir.

III. ÜLKE PARASININ AŞIRI DEĞERLENMESİ

Bir ülkenin parasının diğer ülke paraları karşısında "gerçek" değer kazanması övgü ile karşılanacak bir şey olabilir. Çünkü, ülke parasının değerine kıyasla diğer ülke paralarının değerinin düşmesi, o ülkenin üretimden elde ettiği ve ihraç ettiği ürünlerle, ülke dışından daha fazla mal satın alabilmesini mümkün kılar. Ancak, ülke parasının "gerçek" değerinin artması, o ülkenin teknoloji, marka ve imaj geliştirmesindeki, verim arttırmasındaki üstünlüklerinden kaynaklanması gerekir. Yani, ülke parasının gerçek değerinin artması yarattığı rekabet üstünlüklerinden kaynaklanmalıdır. Bu üstünlükler yaratılmadı ise, başka faktörlerin yarattığı ülke parası değerlenmesi (ki aşırı değerlenme denir), ülkenin rekabet gücünü kırar. Ülke parasının "aşırı" değer kazanması sonucunda ithalat artar, ihracat artışları ithalat artışlarının gerisinde kalır ve dış ticaret açıkları artar. Ülke üretmediğini borçlanarak tüketme eğilimine girer. Bu da ülkeyi borç batağına sokar ve siyasi ödünler vermeye mahkum eder.

Dış ticaret açıkları giderek artan, bunun sonucu cari ödemeler açıkları artış eğilimine giren, dış borçları artan bir ülkenin parası değerleniyorsa, bu "gerçek" bir değerlenme değil "aşırı" bir değerlenmedir. Parası aşırı değerlenen ülkelerde işçi ücretleri de döviz cinsinden pahalılaştığı için, ülke istihdam kayıplarına uğrar. Öbür yandan kalkınma süreci içinde bulunan ülkelerin paralarının değerini düşük tutmasının da yararları olabilir. Bunun en güzel örneği Çin'in uygulamasıdır. Çin parasının değerini döviz karşısında düşük tutmaktadır. Bu nedenle Çin ihracatını hızla arttırabilmekte, ithalatını kısılabilmekte ve bu sayede ihracat artışlarına dayalı bir ekonomik kalkınma modeli uygulayabilmektedir.

Çin'in parasının değerini dolar karşısında düşük tutmasından en çok zarar gören ülke ABD'dir. Serbest ticaret rejimi altında Çin ABD'ye çok mal ihraç edebilmekte, çok az mal ithal etmektedir. ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığı 2006 yılında 230 milyar doları bulmuştur. Çin'in dış ticaret fazlaları nedeniyle dolar rezervleri bir trilyon doları aşmıştır. Çin bu rezervlerle ABD'de ve diğer ülkelerde üretim tesisleri, marka ve tasarım gibi üretim araçları satın alma planları yapmaktadır. ABD durumdan çok şikayetçidir. ABD vatandaşları, ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açıklarının, kaybedilen istihdam, onların tabiriyle "çalışan" istihdam olduğunu bilmektedir. Bu nedenle de halk, ABD hükümetini, Çin'e, parasının değerini arttırması için baskı yapmaya zorlamaktadır. ABD, Çin'e baskı yapmakta fakat başarılı olamamaktadır. Bu baskı altında Çin 2005 yılında parasının değerini sembolik kabul edilebilecek bir oranda arttırmıştır.

Çin'in parasının değerini düşük tutarak elde ettiği avantaj sadece biriktirdiği bir trilyon dolar rezerv de değildir. Çin parasının döviz karşısında değerini düşük tutarak döviz cinsinden işçisinin ücretini düşük tutmaktadır. Çin'de işçi ücretle-

ri yakın bir geçmişe kadar günde 1.5 dolar dolaylarındaydı. Ancak, bu Çin parasıyla 12 yuan dolaylarında bir ücrettir. 12 yuan ise, her şey çok ucuz olduğundan Çin'de oldukça iyi bir imkan yaratan bir ücrettir. Dolar bazında bu denli düşük ücretler nedeniyle pek çok şirket üretim üslerini Çin'e taşımış, düşük ücretlerden yararlanmıştır. Ama, Çin, ülkeye gelen bu yabancı yatırımlardan tedarik sistemleri, üretim sistemleri, tasarım sistemleri hakkında bilgi ve deneyim elde etmiştir. Çin bu bilgi ve deneyim ile, son yıllarda kendi üretim, tasarım sistemlerini geliştirmekte ve marka geliştirerek veya satın alarak rekabet gücünü arttırmaktadır. 2006 yılında Çin'de yüzde 1,8 enflasyon yaşanmış olmasına rağmen işçilik ücretlerinde yüzde 14 dolaylarında artış olmuştur. Çin parasının değerini düşük tutmayı, geçici bir kalkınma stratejisi olarak kullanabilmiştir.

Türkiye'de yabancı kaynaklara dayalı istikrar politikası uygulanması sonucunda, Türkiye'ye giren yabancı para döviz arzını arttırmakta, döviz kurlarının düşmesine veya enflasyonun altında artmasına neden olmaktadır. Bu durum da TL'yi aşırı değerlendirmektedir. Türkiye'nin dış ticaret açıkları ve dolayısıyla cari işlem açıkları hızla artmakta, bu açıklar borçlarla karşılanmakta ve Türkiye bir borç batağına sürüklenmektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türk halkı, TL'nin aşırı değer kazanmasının iyi bir şey olduğuna inandırılmaktadır.

IV. ARAÇLAR VE AMAÇLAR

Araçlarla amaçların karıştırılması çok yaygın bir uygulamadır. Hedeflere ulaşmak için kullanılacak araçlar, bakarsınız amaç olur. Bu da ekonomiye çok pahalıya mal olur.

Bir ekonominin temel amacı halkının refahını arttırmak ve değişen dünya koşullarında bunu emniyet altına almaktır. Bu nedenle ekonomi bir yandan gelir düzeyini yükseltir, gelir dağılımını daha dengeli hale getirirken, bir yandan da geleceğe yatırım yapar. 21. yüzyılda ülkeleri başarılı kılacak olan, teknolojiye ve insana yaptıkları yatırımların meyveleridir. Bu bakımdan ekonomik hedeflerin başında milli gelir yaratmak yer alır. Artan gelir iyi paylaşılmalı, geleceğe, yani insan ve teknolojiye yatırım yapılmalıdır. Yukarıda açıkladığımız gibi, Türkiye uzun bir süredir, enflasyonla mücadeledeki kararlılığını ispat etmek için temel ekonomik hedeflerinden pek çok ödün vermiştir.

Günümüzde, ekonomik hedeflere varmak için kullanılacak araçlardan birkaç tanesi, devletin küçülmesi, özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaktır. Ama, bunlar amaç değil araçtır. Tüm araçlar iyi kullanıldığı zaman iyi sonuçlar, kötü kullanıldıklarında ise kötü sonuçlar verir. Aynen, çekicin, testerenin, keskinin, rendenin bir araç olduğu gibi devletin küçülmesi, özelleştirme ve yabancı sermaye de araçtır. İyi bir mobilya yapmak için nasıl çekicin, testerenin, keskinin, rendenin iyi kullanılması gerekiyorsa, ekonomik hedeflere

varmak için de devletin küçülmesinin, özelleştirmenin ve yabancı sermayenin iyi kullanılması gerekir. Çekiçle cam da kırabilirsiniz; çivi de çakabilirsiniz. Devleti küçülterek, özelleştirme yaparak, yabancı sermayeyi teşvik ederek iyi de yapabilirsiniz, ülke ekonomisine zarar da verebilirsiniz. Bu elinizdeki araçları nasıl kullandığınıza bağlıdır.

Her ülkede özel sektörün yapamayacağı, devletin yapması gereken yatırımlar vardır. Devletin küçülmesini ele alalım, devleti küçültüyorum derken ülkenin geleceği için gerekli yatırımları, insan ve teknolojiye yatırımları yapmazsanız çok pahalıya mal olur. Üzülerek belirtmek gerekir ki, devleti küçültüyorum iddiasıyla çok önemli altyapı yatırımları ihmal edilmektedir. Öbür yandan, her ülkede devletin yapmak zorunda olduğu sosyal ve yatırım harcamaları vardır. Bunların başında eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları gelir. Bu harcamaları kısmak, enflasyonla mücadele ediyorum iddiasıyla bu harcamalardan vazgeçmek geleceği tehdit eder. Türkiye'de eğitim harcamalarının yetersizliği, kamu üniversitelerinin kaynak yoksunluğu Türkiye'ye ileride çok yüksek bedeller ödetecektir.

Özelleştirme daha da ilginç bir araçtır. İyi çalıştıramayan kamu kuruluşlarının halka daha iyi hizmet vermesini sağlamak için, bu kuruluşların devlet üzerindeki yüklerini azaltabilmek için, devletin ülke hedefleri doğrultusunda yatırım ve harcamalar yapabilmesini sağlamak için özelleştirme yararlı bir araç olarak kullanılabilir. Özelleştirme, stratejik bir uygulama olmalıdır. Yani, özelleştirme ülke hedeflerine hizmet etmeli, ülke bundan yararlı çıkmalıdır. Oysa, üzülerek belirtmek gerekir ki, bugün Türkiye'de özelleştirme bir amaç haline getirilmiş, her ne pahasına olursa olsun özelleştirme yapılmaktadır. Özelleştirilen kuruluşlar en kârlı devlet kuruluşlarıdır. Devlet bu kuruluşların gelecekteki gelirlerinden mahrum kalmaktadır. Özelleştirilen kurumlardaki fazla istihdamın yükü devlet üzerinde kalmaktadır. Kısacası özelleştirme adı altında "ailenin gümüşü" satılmakta, ülke kuruluşlarının gelecekteki gelirlerinden mahrum edilmektedir. Bugün özelleştirmeden elde edilen kaynaklar kısa vadeli sorunlarımızı çözmekte, fakat geleceği tehlikeye atmaktadır.

Yabancı sermaye de özelleştirme gibidir. Sırf yabancı sermaye çekiyorum diye yabancı sermayeye kapılar açılmaz. Yabancı sermayenin üretim yapması, iş ve aş yaratması gerekir. Gelen yabancı sermaye teknoloji getirebilir, ihracat imkanı getirebilir, tedarik, üretim ve pazarlama becerisi getirebilir. Ama, yabancı sermaye sadece yerli pazardan pay kapmak için geliyorsa, yerli üreticiler piyasa kaybedebilir; üretim ve istihdam düşebilir. Türkiye'nin yabancı yatırımcılar için bir cazibe merkezi olduğu iddia edilmektedir. Ernst&Young gibi kuruluşların yaptıkları araştırmalar, yabancıların Türkiye'yi pazar olarak çekici bulduklarını göstermektedir. Üretim açısından ise Romanya ve Bulgaristan tercih edilmek-

tedir. Evet, yabancı yatırımlar da ülke hedeflerine ulaşmanın aracı olabilir. Fakat, gerekli dikkat gösterilmediği takdirde bu yatırımlar hederlere giden yollara engeller de koyabilir.

Bu giriş bölümünde son olarak da şunu belirtmek istiyorum. Bu kitabın kötümser bir tutum altında yazıldığı kanısı uyanabilir. Bu doğru değildir. Türkiye çeşitli başarılar elde etmiş ve etmektedir. Bu kitap büyük özelemler altında yazılmış bir kitaptır. Bu kitap, Türkiye'yi 21. yüzyılda layık olduğu yerde görme özlemiyle yazılmıştır. Türkiye küçük başarılarla yetinmemesi gereken, çitasını yüksek tutması gereken bir ülkedir.

V. OKUMA PARÇALARI

Bu kısımda, yazarın çeşitli tarihlerde yazdığı, gazete ve dergilerde yayınlanmış olan makaleleri sunulmaktadır. Bu makaleler, yazılış tarihleri de dikkate alındığında bölüm içindeki açıklamalara yeni boyutlar eklemekte ve okuyucuların kendi görüşlerini oluşturmalarına yardımcı olmaktadır.

A. Acı reçete ⁸

Kısır siyaset döngüsünden kurtulmak mecburiyetindeyiz. Politik çalkantılar nedeniyle ekonomi unutuldu. Kaybedilen günler Türkiye'ye çok pahalıya mal oluyor. Bu nedenle ben, her şeye rağmen ekonomiden söz edeceğim.

Türkiye tercihini piyasa ekonomisi yönünde yaptı. Piyasa ekonomilerini fiyatlar yönlendirir. Bu tercihi nedeniyle, Türkiye'nin piyasalarda fiyatlar arası dengeleri kurabilmesini gerektirirdi. Fakat, Türkiye bu dengeleri kuramadı. Bugün enflasyonla, ücretler, faizler ve kurlar arasındaki dengeler son derece bozuk. Bu denge bozuklukları da ekonomiyi çok kötü yönlendiriyor. Dünyada görülmemiş şeylere şahit oluyoruz. Bir örnek yeterli: Enflasyon riskinden arındırılmış devlet tahvilleri, yüzde 32 "risk primiyle" satılıyor. Vergileri hesaba katarsak reel faiz yüzde 22 dolaylarında. Reel faizin olsa olsa yüzde 3 civarında olması gerekir. Örnek aldığımız tüm ülkelerde bu böyle. Bu çarpıklık ekonomiyi tahrip etmeye yeterli.

Türkiye, 1989'dan bu yana piyasalarını dengeye sokacak reformları bir türlü uygulayamadı. Bu süre içinde önüne bir sürü fırsat çıktı. Ama bu fırsatları da yakalayamadı. Hatta tepti. Bir ara Türkiye, Batı, Orta Asya, Karadeniz ülkeleri ve İslam dünyası arasında işbirliğinin anahtarı durumuna gelmişti. Türkiye'ye gıpta ile bakılıyordu. Yapılan stratejik değerlendirmelerde Türkiye, Çin'den sonra en hızlı kalkınacak ülke ilan ediliyordu. Türkiye anlamsız gündem maddeleri ve çelişkili siyasetlerle anahtar olma şansını büyük ölçüde yitirdi. Gün geçtikçe ekonomik dengeleri bozulan ve güç kaybeden bir ülke haline geldi.

8. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 6 Haziran 1997.

Öncelikle ekonomimizi güçlendirmek, her gün artan sorunlara "dur" demek zorundayız. Bunun için de, 1992 yılından bu yana rafta bulunan reformları gecikmeden devreye koymalıyız. Bu reformlar ekonomimizi dengeye oturtabilir. Ve o zaman, bizi yeni dünya düzenine taşıyacak treni yakalayabiliriz. Acıdır; bir zamanlar bize bu trende birinci mevki bir koltuk layık görülürken, biz anlamsız gecikmeler yüzünden, ancak üçüncü mevki bir vagona yer bulabileceğiz. Hiç değilse bu şansı kaçırmamalıyız.

Türkiye, kesinlikle israfı önleyici tedbirleri almak ve her yaptığı işte kaliteyi ön plana çıkarmak mecburiyetinde. Türkiye adil bir vergi reformunu gerçekleştirmek mecburiyetinde. Türkiye akıl almaz rantları ortadan kaldırmak ve gelirinin hakça paylaşılmasını sağlamak mecburiyetinde. Bütün bunlar söz ettiğimiz reformları gerektiriyor.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türkiye'de ekonomi konuşulduğu zaman, reformlar yerine, "kriz", "istikrar tedbirleri" ve "acı reçeteler" konuşuluyor. Bu da bir yanılgı. Türkiye'de başarılı bir reform programı uygulayabilmemiz için, öncelikle "acı reçete" saplantısından kurtulmamız gerekiyor. Bu saplantı, reformların ertelenmesine ve ekonominin gündem dışı kalmasına neden oluyor.

"Acı reçete" saplantısı derine inmeyen bir görüşün mahsulü. Bu görüş dengele ri kurmak için enflasyonu tedavi etmeyi hedef alıyor. Kullanılan yöntem de özellikle başka ülkelerde kullanılan yöntemler. Bu durumda, nedeninin nedenine inmeden enflasyonu düşürmek için yapmanız gereken şeyler aşağı yukarı belli. Talebi kısmanız ve ekonomiyi yavaşlatmanız gerekir. Harcamaları kısacaksınız. İşsizliğin artmasına ve milli gelirin düşmesine göz yumacaksınız. Bu şartlar altında, bir süre işsizlik artacak, milli gelir düşecek; fakat, enflasyon da düşecek. Amaca ulaşılacaktır. Beklenti budur. 1994 yılında böyle bir reçete uygulandı. Milli gelir %6, imalat sanayiinde istihdam %5 dolaylarında azaldı. Bedeli işçi kesimi ödedi. İşçi için reçete acıydı. Öbür yandan rant geliri elde edenler çok kazançlı çıktı. Uygulanan "acı reçete"ye rağmen, enflasyon artmaya devam etti ve daha yüksek düzeylere oturdu. Tedbirler hiçbir şeye yaramadı. Çünkü enflasyonun gerçek sebepleri ortadan kaldırılmadı.

Türkiye'nin bugün ihtiyacı "acı reçeteler" değil, 1992 yılından bu yana uygulamaya konamayan reform paketleridir. Reformların gerçekleşmesiyle, doğal olarak, bugün vergi vermeyenler vergi kapsamına alınacak, rant gelirleri elde edenler bunlardan mahrum kalacak, devletin imkanlarını eşe, dosta veya yandaşa peşkeş çekenler bu imkanı kaybedecektir. Öbür yandan, yapılacak reformlar kısa zamanda geniş halk kitlelerinin önemli boyutlarda ferahlamalarını sağlayacaktır. Esasında bu bilinmeyen bir şey değildir.

Evet, doğru. Belki de reçete acı. İyi planlanmış bir reform paketi yalnızca haksız kazanç elde edenler için "acı reçete" olacaktır.

B. Enflasyonla mücadele ⁹

Türkiye'nin temel dertlerinden biri olan enflasyon 1998 yılı başından bu yana, mart ayı sonuna kadar bir düşme trendi göstermekteydi. Nisan ayı enflasyonu geçen yılın nisan ayının enflasyonuna kıyasla yüksek çıkınca, gene çok kişiyi enflasyonun şiddetlenmesi korkusu sardı.

Oysa, Türkiye'de enflasyon sağlam bir ekonomik program çerçevesinde aşağıya çekilmemişti. Bu nedenle de enflasyon düşerken ekonomide dengeler daha da bozuluyordu. Dengeler bozuldukça da enflasyon beklentileri kırılmıyor, ekonomide riskler arttıkça artıyordu. Türkiye'de, enflasyonla mücadele konusunda, bu kadar başarısızlıktan sonra, artık bazı gerçekleri anlamamız gerekiyor.

Bu gerçeklerin başında, enflasyonun bir sonuç olduğu, hastalığın daha derin olduğu gerçeği geliyor. Enflasyon, kapsamlı bir ekonomik program çerçevesinde kontrol altına alınabilir. Böyle bir programın, en azından, vergi, mali sektör, kamu sektörü ve sosyal güvenlik sistemi reformlarını kapsamaması gerekiyor. Türkiye, 1992 yılından bu yana, bu tür reformlardan söz etmekte ancak bu reformlarda bir türlü görüş birliğine varamamakta, bu nedenle de uygulayamamaktadır. Burada önemli olan, tüm reformların birlikte uygulamaya konması ve birbirlerini desteklemesidir. Geçen yıl kanunlaşan vergi reformunun, tek başına, umut edilen sonuçları vermediği görülmektedir.

Türkiye piyasa ekonomisi kurallarını benimsemiştir. Piyasa ekonomilerini fiyatlar yönlendirir. Reform programları da, faizler, kurlar, enflasyon ve ücretler arasındaki dengeleri kurmayı ve enflasyon indirilirken bu dengeleri korumayı amaçlamalıdır. Bugün bu dengeler bozuktur. Denge bozuklukları, kendi kendilerini besler duruma geldiklerinde de mali, ekonomik ve sosyal krizlere zemin hazırlarlar.

Türkiye, enflasyonun tek bir ilaçla tedavi edilemeyeceğini de kabul etmek zorundadır. Esasında bunu kabullenmek kolay olmayacaktır. Çünkü, enflasyonda tek bir ilaç öneren akıl hocaları çoktur. 1989 yılında Türkiye enflasyonla mücadelede "döviz çıpası" kullandı. Yani, döviz kurlarının artışını, enflasyonun altında tutarak, enflasyonu kontrol altına almaya çalıştı. Sonuç tam anlamıyla bir hüsrans oldu. Türkiye "sıcak para"ya soyduruldu ve ekonomik çarpıklıklar 1994 krizine zemin hazırladı. Bir süredir, enflasyon sıkı para politikasıyla kontrol edilmeye çalışılıyor. Bu siyaset de, reel faizleri arttırdı, üretimi yavaşlattı, işsizliği arttırdı ve devleti borç batağına soktu.

9. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 24 Mayıs 1999.

Türkiye enflasyonun, yukarıdan inme "tedbirlerle", "sihirli bir değnekle" çözülemeyeceğini, çözümün "ulusal bir uzlaşma" gerektiğini kabul etmek zorundadır. Sosyal ve Ekonomik Konsey böyle bir uzlaşma için zemin oluşturabilir. Ekonomik program çerçevesinde sağlanacak bu uzlaşmada, herkes kendine düşen görevi yapacaktır. Meksika böyle bir uzlaşma sonucu enflasyonu kontrol altına almıştır. Böyle bir uzlaşma ekonomik programların külfet ve nimetlerini de adil olarak paylaşacaktır. Türkiye'de enflasyonla mücadelenin acı reçete gerektirdiği ileri sürülmektedir. Evet, mücadelenin tüm külfeti bazı kesimlere yüklenecekse, nimetleri başka kesime sunulacaksa reçete acı bir reçetedir. Aksine, ekonomik programlar Türkiye'yi yeni ufuklara taşıyacaksa, bunun nimetleri paylaşılacaksa, reçeteler hiç de acı olmayabilir. Yukarıda söz ettiğimiz Meksika örneğinde, ulusal Dayanışma Programı çerçevesinde 6 milyon insan sağlık hizmetine, 8 milyon insan temiz içme suyuna, 11 milyon insan elektriğe kavuşturulmuştur. Türkiye mevcut potansiyeliyle çok daha fazlasını yapabilir.

Evet, Türkiye yepyeni bir stratejiyle, enflasyonla kesin bir mücadeleye girmelidir.

C. IMF denetimi ¹⁰

Geçenlerde Türkiye Tekstil Sanayii İşverenler Sendikası'nın düzenlediği seminare katılmıştım. Sıkıntılı bir gündü. Haberler enerji santralleri ihalelerinin Dünya Bankası isteği doğrultusunda durdurulduğunu söylüyordu. Dünya Bankası, özelleştirme çerçevesinde enerji santrallerimizin işletme hakkının özel sektöre devredilmesini yeterli bulmamış, doğrudan doğruya satılmasını istemiş. Biz de hemen kabullenmişiz. Enerji santrallerinin satılmasıyla pek çok Amerikan şirketinin ilgilendiğini biliyoruz.

Seminer İstiklal Marşı söylenerek açıldı. İçimde bir burukluk hissettim. Millî egemenlik, ulusal çıkarlar gibi kavramların eskidiği, dünyanın küçük bir köye döndüğü, sınırların kalktığı yolundaki propagandalar karşısında çaresiz hissediyordum. Seminerde, tekstil sektörünün de çaresiz çırpınışını seyredecektim.

Seminer önemli bir seminerdi. Tekstil sektörü içinde bulunduğu sorunları hem kamuoyuna hem de yetkililere duyurmaya çalışıyordu. Bilindiği gibi Güneydoğu Asya krizinden bu yana tekstil sektörü ciddi bir bunalım yaşıyor. Kriz sırasında Güneydoğu Asya ülkelerinin ürünleri dolar bazında yüzde 30'lara varan oranlarda ucuzlamıştı. Oysa, Türkiye IMF öğretileri doğrultusunda parasının değerini dolar ve mark sepetine göre sabit tutmuştu. Bu nedenle de Türkiye'nin Uzakdoğu'dan tekstil ithalatı arttı, tekstil ihracatı azaldı. Sektör, Türkiye'nin,

10. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 21 Şubat 2000.

10-11 milyar dolar dolaylarında olan tekstil ihracatının 1999 yılında yüzde 6 oranında azaldığını, ihracat içinde ithal edilen tekstil ürünlerinin payının artması sonucu azalışın çok daha vahim olduğunu, sektörün kapasite kullanım oranının yüzde 50'lere düşmüş olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Tekstilciler Türkiye'nin ABD'yi örnek almasını, ABD gibi davranmasını, haksız rekabete karşı tekstil sanayiini ve böylece ülke çıkarlarını korumasını istiyordu. Dünya üzerinde serbest ticaretin sözde bayraktarlığını yapan ABD, sık sık damping yapıldığı iddialarıyla makarnaya, çeliğe ve tekstil ürünlerine ek gümrük tarifeleri uygulayarak kendi sanayiini koruyordu.

Sektörü esas endişe ettiren IMF telkinleriyle uygulamaya konan istikrar paketi idi. İstikrar paketinde kur artışları yıl başından itibaren kontrol altında tutulacaktı. Kurların ayda yüzde 1.8 oranında artmasına izin verilecekti. Tekstil sektörünü endişelendiren, enflasyondaki düşüşlerin gecikmesiydi. Enflasyondaki düşüşler geciktiği takdirde, Türk parası değer kazanmaya devam edecek, ithalat daha da cazip hale gelecek, ihracat daha da azalacak, sektör iyice bir çıkmazın içine yuvarlanacaktı.

Ocak ayı sonuçları endişelerin haklı olduğunu ortaya koymuştu. Ocak ayında toptan eşya fiyatları yüzde 5.8 artmıştı. Enflasyon yıllık yüzde 70'lik temposunu korurken, kur artışları kısılmıştı. Ücretler de kısıldığından, bir yandan yurt içindeki talep kısılıyor, diğer yandan da ihracat giderek imkansızlaşıyordu. Üstüne üstlük, ithalat ucuzluyor ve daha cazip hale geliyordu.

Türkiye, bugün uygulanmaya çalışılan IMF denetimli kur politikasından çok çekti. Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin tümünün arkasında kurların enflasyondan yavaş artması sonucu TL'nin değer kazanması yatar. Bu, siyasi bunalımla sonuçlanan 1960 ve 1980 krizleri için geçerlidir, 1994 krizi için de... 1988 yılında Türkiye döviz darboğazını tamamen aştığına inanarak enflasyonu kontrol altına almaya yönelmişti. "İsrail Modeli" adı altında kurların yavaş artırılması yoluna gitti, TL'nin %30 oranında değerlendirilmesine izin verdi. Bunun sonucu dış ticaret açıkları 14 milyar doları aştı, sıcak para ülkeyi soydu, dışardan borçlanmak ucuzladı. Bunlar 1994 krizini hazırladı. 1997 ve 1998 yıllarında, Güneydoğu Asya krizi sırasında da aynı hata yapıldı.

Bugün Türkiye bağımsız bir ekonomi paketi uygulayamıyor. Ekonomisini IMF'e teslim etmiş vaziyette. Artık gazetelerimiz hiç çekinmeden "IMF kontrolle geldi" diye başlık atabiliyor. İşin kötü tarafı, artık bu pek çoğumuza ağır gelmiyor.

D. Kâbus ¹¹

Herhalde bu bir kâbus; gerçek olamaz. Türkiye ekonomisinin kaderini IMF'in insafına bıraktı. Biz IMF'in telkinlerini benimsedikçe, IMF cesaret bulup şart koşmaya başladı. Giderek telkinler isteklere, istekler ikazlara dönüştü. Gazete manşetlerinde aşağılanmaya artık alıştık. IMF uyarıyormuş. Cep telefonu ihalelerinde, telekomünikasyon özelleştirmelerinde gecikiyormuşuz. Bunlar affedilecek şeyler değilmiş. Kapitülasyonların yükü altında ezilmiş bir imparatorluğun acı mirasına rağmen, kendimizi IMF'e beğendirmek için çekinmeden imtiyaz sözleşmeleri dağıtıyoruz. Ama bu da yetmiyor. "Yalnızca işletme haklarının devri yetmez! Tümüyle satacaksınız." deniyor. Ekonomimizi teslim etmemiz yetmiyormuş gibi, şimdi de Avrupa Birliği ayaklanmış, hukuk düzenimizi hiç sayarak, kimilerinin tutukluluk halinin hemen kaldırılması için Türkiye üzerindeki baskısını arttıracakmış. Evet bu bir kâbus; gerçek olamaz.

Ali Süreyya'nın, Ülkü dergisinin Şubat 1933 sayısında yazdıklarını bu köşede daha önce sizle paylaşmıştım. Lozan'da yabancı diplomatlar şöyle demiş: "Bize tasdik ettirdiğiniz istiklâl ve beraberlik haklarını yarın malî ve iktisadî darlıklar karşısında para bulmak için birer birer feda edeceksiniz!" Ali Süreyya, o günün devlet adamlarının, yabancı diplomatların bu sözlerini bir düşmanlıktan çok imtihan kabul ettiğini ve bu nedenle de sekiz yıl içinde, hiç dış borç almadan 2000 km demiryolu yaptıklarını anlatıyor. Ali Süreyya'nın bu yazısını hep ibretle okurdum. Ama, gazetelerde Avrupa Birliği'nin tutumunu okuyana kadar bir nokta dikkatimden kaçmış. Yabancı diplomatlar yalnızca özgürlüğümüzden değil, birlikteliğimizden de fedakarlık edeceğimizi ikaz etmişler. Herhalde IMF ve Avrupa Birliği Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu malî ve iktisadî zorlukları bu şekilde değerlendiriyor.

Bu tutumları nedeniyle IMF ve Avrupa Birliği'ni suçlamak doğru olmaz. IMF ve Avrupa Birliği'ne bu cesareti veren bizleriz: Biz kendimiz. Türkiye ekonomisinin kurtuluşunun yalnızca yabancı kaynaklarla gerçekleşebileceğini ilan eden biziz. Hem de gerçekler böyle değilken. Bu köşede defalarca yazmaya çalıştım. Türkiye ekonomisini rayına oturtmak için yabancı kaynaklara muhtaç değil. Yabancı kaynak eninde sonunda daha fazla mal ithal etmeye yarar. Ekonominin yavaşladığı, istihdamın daraldığı bir ortamda Türkiye mal ithal etmeye değil, üretmeye muhtaç. Türkiye'nin üretimini arttırarak enflasyonu kontrol altına alması lazım. Bunun yolları var. Bunu başarmış ülkeler var. İthalata kullanılmayacaksa yabancı para yalnızca ülkede para arzını arttırır. Biz Amerika'da basılan dolarları Türkiye'de tedavüle sokuyoruz. Böyle yapacağımıza, TL basarak tedavüle soksak daha iyi, ekonomik maliyeti de daha düşük.

11. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 28 Şubat 2000.

Cumhuriyetin ilk yılları Türkiye'nin kişi başına milli geliri 45 dolar, nüfusu ise 13 milyon kişiydi. Şimdi kişi başına milli gelir 3000 doların üzerinde, nüfus da 65 milyona yaklaştı. Türkiye'nin ekonomisini rayına koyacak kaynakları var. İstif edilmesin yeter. Biz, 1989'dan bu yana yanlış reçeteler peşinde koşarak ekonomimizi soydurmakla meşgulüz. Yıllarca, devlet borçlanmalarında yüzde 30'ları aşan reel faizler ödedik. Devlet kağıtlarına para yatıran yabancı yatırımcıların hacmini tam olarak bilmiyoruz. Ama, tahminler 5 milyar doların çok üzerinde. Biz, son yıllarda, devlet kağıtlarına yatan yabancı sermayeye en azından yılda 1.5 milyar dolar ödedik. Borsamızda yabancı sermayeye milyarlarca dolar kazandırıyoruz. Bir de, en çok kazandıran borsa olduk diye seviniyoruz. Halk elinde, cebinde, kasasında dolar tutuyor. Milyarlarca. Biz bu dolarlar için yüzde 12'lere varan faiz ödüyoruz. Amerika'yı zengin etmeye çalışıyoruz. Öbür yandan, birkaç yüz milyon dolarlık borç alabilmek için IMF'in bir dediğini iki etmiyoruz.

Çelişkili siyasetlerle ekonomimizi adam edeceğimizi iddia ediyoruz. Avrupa Topluluğu'nda faizler yüzde 5.5 dolaylarındayken ve dört yılda biz bu standartlara uyacağız derken, yüzde 12 faizle 30 yıllığına borç alıyoruz. Yurt içindeki tasarrufçuya dolar bazında bunun yarısı kadar, yüzde 6 dolaylarında faiz veriyoruz. Herhalde bu bir kâbus; gerçek olamaz.

E. IMF 12

Geçen haftanın önemli olaylarından biri IMF'in Washington'daki ilk bahar toplantısıydı. Beklendiği gibi bu toplantı önemli protestolara neden oldu. Esasında IMF çok geniş çevrelerde başarısızlıkla suçlanıyor. IMF'in zor durumdaki ülkelerin dertlerine deva olmak yerine, Amerika ve gelişmiş sanayi ülkelerinin mali çıkarları peşinde koştuğu açıkça söyleniyor. IMF'i yargılayan en ilginç kişilerden biri, 1996 yılından 1999 yılına kadar Dünya Bankası'nın baş ekonomi danışmanlığını ve başkan yardımcılığını yapmış bulunan, ünlü Stanford Üniversitesi profesörlerinden Joseph Stiglitz, yani içeriden biri.

Joseph Stiglitz IMF'in reçetelerinin ekonomik güçlük içindeki ülkelerin sorunlarını çözmeyip derinleştirdiğini, örnekleriyle açıklıyor. Stiglitz'e göre, IMF'in başarısızlığının nedenlerinin başında, reçete olarak çok "eskimiş" ve "şartlara uygun olmayan" modeller kullanması geliyor. Stiglitz, IMF'in, zaten ekonomik durgunluk yaşayan ülkeleri "harcamaları kısma" zorlamasını hayretle karşılıyor. Hatta, "Ekonomik durgunluk yaşayan Tayland'ın maliye politikası ne olmalı? sorusuna IMF'in cevabını veren talebe, inanın bana sınıfta kalırdı." diyor.

12. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 24 Nisan 2000.

Endonezya'da, IMF'in Meksika'da uygulanan reçeteleri önerdiğini bu reçetelerin Endonezya'da sosyal patlamalara neden olduğunu söylüyor.

Stiglitz IMF'in Rusya'yı, kurumsal altyapı ve denetleme organlarını geliştirmeden özelleştirme yapmaya zorlamasını hayati bir hata olarak nitelendiriyor. Rusya'da özelleştirme adı altında devletin elindeki varlıkların küçük bir oligarşinin eline geçtiğini, Sovyet döneminde dahi yüzde iki mertebesinde olan sefaletin böylece yüzde 50'lere tırmandığını belirtiyor. Bu nedenle Rusya'da Amerikan düşmanlığının hızla yayıldığını söylüyor.

Stiglitz'e göre IMF'in diğer hatalarından biri, gelişmekte olan ülkeleri, uluslararası kısa vadeli sermayeye (sıcak para akımlarına) açılmaya zorlamasıdır. Stiglitz, Güneydoğu Asya krizinin yaşanmasında, yüzde 30'ları aşan kazançlar elde etmeye çalışan sıcak para akımlarının etkili olduğunu söylemektedir.

Stiglitz, IMF'in teoride demokrasiyi desteklediğini, uygulamada ise bu ülkelere politika dayatmalarıyla demokrasiyi engellediğini belirtmektedir. Çünkü Stiglitz IMF'in demokratik bir kurum olmadığını savunmaktadır. Ve ikaz etmektedir: "IMF ve Amerikan Hazine Departmanı tenkitleri dinlemez, diyaloga yanaşmaz ise bundan böyle gelişmeler kötü, ama çok daha kötü olacaktır."

Stiglitz'in, yukarıda özetlediğim, internetteki yazısı Türkiye'de olanları da çok iyi yansıtıyor. Ne de olsa, IMF her ülkeye aşağı yukarı aynı reçeteleri dayatıyor. Türkiye tarihinde en büyük durgunluğu yaşarken IMF reçetelerine boyun eğdi. Türkiye, IMF'in de telkinleriyle, kurumsal altyapı ve denetleme organlarını geliştirmeden özelleştirmeyi hızla sürdürüyor. İlginçtir! IMF Türkiye'deki gelişmelerden pek memnun, uygulamayı çok başarılı buluyor. Bunu da her fırsatta dile getiriyor. IMF başkan vekili Stanley Fischer, Türkiye'de uygulanan programın diğer ülkelere örnek gösterileceğini söylüyor.

Ama nedense Türkiye'de büyük bir kesim, memur ve emekliler ve ücretliler, bu başarıyı anlamakta güçlük çekiyor. Türkiye'de devletin topladığı vergiler artmış, ödemeleri ise azalmış, faiz öncesi bütçe fazla vermiş. Güzel, güzel de, devlet topu topu 6 katrilyon lira vergi toplarken 6.6 katrilyon lira borç faizi ödemiş. Yani, devletin topladığı vergiler faiz ödemelerine yetmemiş. Bunlar IMF için önemli şeyler değil.

Geçen hafta IMF'i Türkiye'de de kınamaya, ellerinde IMF karşıtı pankartlar taşımaya niyetlenenler oldu. Biz de Amerika'da olduğu gibi bu protestocu gençlerimizi, evlatlarımızı dövdük, hırpaladık.

Ve dün Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını kutladık.

F. Türkiye'ye biçilen rol ¹³

Bugün Endonezya anılarımı sizle paylaşmaya devam etmek istiyordum. Ama, son günlerde oynanan oyunlar nedeniyle endişelerimi sizle paylaşmak istedim.

1990'lı yıllarda Türkiye, kendisini, 21. yüzyılın şekillenmesinde, yeni bir dünya düzeninin oluşmasında ana rol oynayacak bir coğrafyanın ortasında buldu. Türkiye, tabii kaynakları çok bol olan Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya ile Avrupa ve Amerika arasında bir köprü, Hıristiyan ve Müslüman dünyalar arasında bir köprü, fakir güney ile zengin kuzey arasında bir köprü, merkezden yönetilmiş ülkelerle piyasa ekonomisini uygulayan ülkeler arasında bir köprü haline geldi. Bu bir gerçek ve bunu bilmeyen de yok. Türkiye, eline geçen bu tarihi fırsatı kendi ekonomisini güçlendirmek, halkına refah ve huzuru yaymak için kullanabilirdi. Böyle yaptığı takdirde, dengeler değişir, güçlü Türkiye, dünya üzerinde çok saygın bir konum elde edebilirdi. Ama Türkiye böyle yapmadı: Amerika ve Avrupa'nın, yeni oluşan senaryoda Türkiye için biçtikleri rolü üslendi. Her geçen gün Türkiye Amerika ve Avrupa'nın istediği şekilde hareket eder oldu.

Amerika ve Avrupa Türkiye'ye biçtikleri rolü kabul ettirmekte hiç de güçlük çekmediler. Bir zamanlar Osmanlılara uyguladıkları yöntemin aynısını uyguladılar. Türkiye'ye sen gerisin dediler, sen tek başına bir şey yapamazsın dediler. Adam olmak için bize borçlanman gerekli dediler. Bu telkinlerle Türkiye borç batağına battıkça da, istedikleri her tavizi alabileceklerine inandılar. Bugün Türkiye kendisi için biçilen rolü oynadıkça "başarılarını" Amerika ve Avrupa çok beğeniyor. Hayret edilecek bir şey: Biz de onlar beğeniyor diye yürüdüğümüz yolda daha şevkle yürüyoruz. Hala borçlandıkça borçlanıyor, Amerika ve Avrupa'nın işini kolaylaştırıyoruz.

Bugün, IMF istiyor diye Türkiye kamu bankalarını özelleştirecek. Bunun için alelacele kanun hükmünde kararname hazırlanıyor, teknik hatalar yapılıyor. Cumhurbaşkanı kararnameyi iade edince de kıyametler kopuyor: Bu iade nedeniyle Dünya Bankasından alınacak 1.5 milyar dolarlık Mali Sektör Uyum Kredisi gecikecekmiş. Hayret edilecek şey: Türkiye yaşadığı deneyimden sonra, hala kamu bankalarını özelleştirmeyi nasıl düşünebilir? Bundan önce özelleştirilen bankalar Türkiye'ye milyarlarca dolar kaybettirdiler. Türkiye'de özel bankalar arpalık olmadı mı? Türkiye özel bankalar kurumsallaşmadan, mali sektör adam olmadan devlet ne hakla kamu bankalarını özelleştirir. Eğer kamu bankalarının yönetilmesinde hata varsa, devletin görevi bu hataları düzeltmektir.

13. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 2 Ekim 2000.

Evet hayret edilecek bir şey: Türkiye uyguladığı, IMF destekli enflasyonla mücadele programıyla milyarlarca dolar kayba uğrarken, Dünya Bankası'ndan gelecek 1.5 milyar dolara bel bağlıyor. Bu yılın ilk sekiz ayında Türkiye 17 katrilyon lira faiz ödemiş. Bunun tahminen yüzde 30'u, yani 8.5 milyar doları yabancılara ödendi. Yine ilk sekiz ay yabancı yatırımcılar borsadaki kazançlarının 2.6 milyar dolarını paraya çevirerek borsadan çıktılar. Yılın ilk altı ayında 13 milyar dolarlık ihracata karşı 25 milyar dolarlık ithalat yapıldı. Yani, dış ticaret 12 milyar dolar açık verdi. Bütün bunlar IMF reçetesinin maliyetyken, biz reçeteyi düzeltereğimiz yerde, daha fazla borçlanarak dışa bağımlılığımızı arttırmaya devam ediyoruz.

Hayret edilecek bir şey: Enflasyonla mücadelede başarı düşük, fakat maliyet çok yüksek. Temmuz ayı sonu itibariyle geçen sene 12 aylık ortalama enflasyon yüzde 53.9 idi, bu yıl hala yüzde 59.4. Yalnızca enflasyonun temposunda bir yavaşlama var, ama hangi maliyete? Bugün Türkiye yatırım yapmadığı için bir enerji bunalımıyla karşı karşıya. Bugün Türkiye üretmiyor, borçlanıp hovardaca tüketiyor. Bugün Türkiye, inanılmaz düzeylerde faizler ödüyor. Bu kadar olursa neyse, esasında Türkiye'nin ödediği bedel çok daha büyük. Türkiye uluslararası raporlarda aşağılanıyor. Avrupa Birliği, Türkiye'yi hiçbir zaman üye yapmayacağını açık seçik belirtirken, kapıda bekletip her türlü tavizi koparabiliyor. Amerikan meclisinde Türkiye aleyhindeki raporlar onaylanabiliyor.

Evet, Türkiye uyanmak mecburiyetinde. Uluslararası arenada kendine biçilen rolü değil, kendi rolünü oynamak mecburiyetinde.

G. Stratejik bir hata ¹⁴

Türkiye'nin ufkunun parlak olması gerekir. Türkiye büyük fırsatların, büyük potansiyellerin ülkesi. 21. yüzyılda başarının yolu insan kaynaklarından geçtiğine göre, 21. yüzyıl Türkiye'nin yüzyılı olabilir. Çünkü, gerçekten de, Türkiye'de insan kaynakları pek çok ülkeyi gıpta ettirecek, hatta kıskandıracak vaziyette. Her ülke, Türkiye gibi, girişimci, zeki, çözümleyici ve fedakar insan kaynaklarına sahip değil. Çocuklarımızla, gençlerimizle ne kadar övünsek azdır.

Gel gelelim, Türkiye'de siyaset yapmakla görevli olanlar, bu potansiyelin devre dışı bırakılması, israf edilmesi için ellerinden geleni yapıyorlar. Böylece, çağı yakalamakla yetinmemesi gereken, yeni oluşan dünya düzeninde çok saygın bir yer kapması gereken Türkiye'nin geleceği tehlikeye sokuluyor.

Bugün herkes, 21. yüzyılda başarının insan faktörüne bağımlı olduğunu biliyor. Başarılı olmak için, teknoloji ve bilgiyi üretmek, teknoloji ve bilgiyi hizmete dö-

14. Özer Ertuna, Radikal Gazetesi, 30 Ekim 2000.

nüştürmek gerektiğini biliyor. Bütün bunları yapacak olan da "doğru" eğitilmiş insan gücü. Herkes, insanların doğru eğitmenin yollarını ararken, herkes, eğitime daha fazla kaynak aktarırken, Türkiye, bırakın daha iyisini aramayın, mevcut eğitim düzenini dahi yıkmakla meşgul.

Bugünlerde 2001 yılının bütçesi konuşuluyor. Bütçe tek hedefe odaklı olarak hazırlanmış: Enflasyonun kontrol altına alınması. Bu hedefe ulaşmak için, her şey, istikbalin ipotek altına alınması dahil her şey göze alınmış. Tasarruf yapıyorum diye, insan ve insana yatırım tamamen ihmal edilmiş; kaynak yaratıyorum diye, telekomünikasyon, enerji santralleri satışa çıkarılmış. Tek amaç enflasyonun düşürülmesi.

Kırk sekiz katrilyon liralık 2001 yılı bütçesinde milli eğitime ayrılan pay 4 katrilyon lira, yani bütçenin 12'de biri. Bir düşünün, bu parayla Türkiye eğitim teknolojilerini çağdaş düzeye ulaştırarak, öğretmenlerimiz şevkle yeni nesilleri yetiştirecek. Mesleğe yeni girmiş bir öğretmenimize, 2001 yılında ayda 225 bin lira maaş ödeyeceğiz, Amerikan parasıyla 315 dolar. 225 bin liraya genç bir öğretmen, yuva kuracak, aile geçindirecek, çağı yakalamak için bilgisayar alacak, internete bağlanacak ve çocuklarımızı yetiştirecek. Üniversitelerimizde akademik hayata giren bir araştırma görevlisi, 2001 yılında ayda 280 bin lira, yani 392 dolar maaş alacak. Ve, böylece biz Türkiye'de bilim ve teknoloji üreteceğiz.

Hiç kendimizi aldatmayalım. Tüm dünyada eğitim ve eğitim teknolojisi alanında inanılmaz atılımlar yapılırken, Türkiye'de eğitimin kalitesi, her gün bir önceki günü aratıyor. Üniversitelere taze kan gelmiyor. Akademik kariyer aşkıyla yanan o pırl pırl genç beyinler, bağrılarına taş basıp para kazanacak iş arıyor. Onu da beceremiyoruz. Üniversite mezunları arasında işsizlik oranı yüzde 25'lere dayanıyor. Türkiye'de üniversiteler ihtiyarlıyor.

İlk ve orta öğretimdeki durumu yakından bilemiyorum. Ama, oralarda da öğretmenlerimizin, mesleklerini gereği gibi yapamamanın ıstırabını çektiklerini tahmin edebiliyorum.

Evet enflasyon düşürülmeli, bunda hiçbir şüphe yok. Ama yolu bu olmamalı. Enflasyonla mücadelenin bedeli istikbalin ipotek altına sokmak olmamalı. Türkiye insanından kısıyor, ama faizleri kısırmıyor. 2001 yılında Türkiye 16 katrilyon liradan fazla faiz ödeyecek. Milli eğitime ayrılan 4 katrilyon lira, faize ayrılan 16 katrilyon. Türkiye'de nominal faizler düştü propagandası yapılıyor. Oysa enflasyondan arındırılmış faizler hala çok yüksek. Geçen yıl nominal faizler yüzde 110 düzeyindeydi. Enflasyon yüzde 63 dolaylarında olduğu için, reel faizler yüzde 29-32 aralığındaydı. Bugün, bir yıllık borçlanmada, nominal faizler yüzde 37 dolaylarında. Fakat, bir yıl içinde enflasyon yüzde 10 düzeylerine ineceğine göre, enflasyondan arındırılmış faizler, hala yüzde 24 dolaylarında. Dü-

şünün, Avrupa Topluluğu'nda ise reel faizler yüzde 4 dolaylarında. Türkiye faiz cephesinde henüz harbi kazanmış değil. Bu başarısızlığın bedelini de öğretmenler, mamurlar ve işçiler ödeyecek.

Ne kadar acı değil mi? Türkiye'de hala 10 milyar lira ¹⁵, bir öğretmen maaşı kadar faiz kazanabiliyor. Biz de aldığımız sonuçlarla ve hazırladığımız bütçeyle iftihar ediyoruz

H. Araçlar ve Amaçlar ¹⁶

Bir ülkenin, izleyeceği ekonomi politikalarını saptarken yapabileceği en büyük hata araçlarla amaçları karıştırmaktır. Daha doğrusu, amaca ulaşmak için kullanılacak araçları amaç haline dönüştürmektir. Türkiye bu hataya sık sık düşmektedir.

Bir ekonomide temel amaç insanların refah düzeylerini yükseltmektir. Bu da milli gelirin kalıcı ve istikrarlı bir şekilde artması ve artan milli gelirin adilce paylaşılması, kısaca "iş ve aş" yaratılması anlamına gelir. Ekonomiyi bu amaca yönlendirebilmek için çeşitli araçlara baş vurulabilir. Ekonomiyi liberalleştirmek, yatırımları arttırmak, yabancı yatırımları cezb etmek, kamu kuruluşlarını özelleştirmek, enflasyonu kontrol altına almak, hedeflere yönlendirici vergi ve teşvik sistemleri uygulamak; bunlar hep amacı gerçekleştirmek için araçlardır. Amaca ulaşmak için en uygun araçların seçilmesi ve maharetle kullanılması gerekir. Bu araçların kullanılmasında yapılan hatalar ekonomiye çok pahalıya patlayabilir. Örneğin, Rusya liberal ekonomiye geçerken yaptığı hatalarla 10 yıl gibi kısa bir zaman diliminde milli gelirinin yarısını kaybetmiş, Çin ise aynı dönemde liberalleşmeyi milli gelirini ikiye katlayarak başarmıştı. Aynı dönemde Çin enflasyonunu da sıfırlamıştı.

Türkiye 1989 yılına kadar oldukça başarılı bir liberalleşme politikası izlemiştir. Ancak, 1989 sonrasında yeni bir dünya düzeni kurulurken, bu düzen Türkiye'ye yararlanabileceği pek çok fırsat sunmuşken, Türkiye'nin yeni çağın yapımcıları arasına girmek için insan ve teknolojiye yatırım yapması gerekirken, Türkiye enflasyonla mücadeleyi tek amaç haline getirmiştir. Enflasyonun kontrol altına alınmasının bir araç olmaktan çıkarılıp amaç haline getirilmesi, ekonominin temel amaçlarını bir kenara itmiş, Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur. 1989'dan bu yana Türkiye'de milli gelir, yılda, ortalama sadece yüzde 3.8 oranında artmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının yaptığı planlar, Türkiye'nin yılda, ortalama yüzde 7 oranında büyüyebileceğini göstermektedir. Bu dönemde Tür-

15. Paradan altı sıfır atıldığından bu 10 bin YTL eder.

16 Özer Ertuna, KOBİ Girişim, Aralık 2005.

kiye yılda, ortalama yüzde 7 büyüyebilseydi, milli gelirimiz bugünkünün yüzde 58'i kadar daha fazla olur refah düzeyi çok yükselirdi. Amaç ve aracın karıştırılması Türkiye'nin bugünkü gelirinin yarısından çoğu kadar bir kayba neden olmuştur.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, amaçlara erişmek için maharetle kullanılması gereken bazı araçlar, Türkiye'de amaç haline getirilmiştir. Bu araçlar özelleştirme, yabancı sermaye girişleri ve Avrupa Birliği üyeliği gibi araçlardır. Türkiye her ne pahasına olursa olsun özelleştirme adı altında çok önemli kuruluşlarını satmakta; hiçbir ön şarta dayanmadan her türlü yabancı sermayeye kucak açmakta; ille da Avrupa Birliğine gireceğim derken telafisi mümkün olmayan kayıplara uğrama riski taşımaktadır. Akademik dünyada ve uygulama alanında çok iyi bilinen gerçek şudur: İyi bir özelleştirme (ille de satış olması gerekmez) çok iyi sonuçlar verebilir. Ama özelleştirme iyi yapılmadığı takdirde, çok kötü sonuçlar elde edilebilir. Aynı durum yabancı sermaye için de geçerlidir. Kısa vadeli yabancı sermaye çok tahripkar olabilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları da, her iki tarafın çıkarlarına hizmet ettiği sürece yararlıdır. Ülkenin bir yabancı sermaye stratejisi yok ise, gelişmiş güzel doğrudan yabancı sermaye, o ülkeyi sömürgeleştirir, gelir kaybına, piyasa kaybına, istihdam kaybına neden olabilir. Avrupa Birliği'ne üyeliğin ise getirecekleri ve götürülecekleri, ne şekilde, hangi şartlarla üye olunacağına bağlıdır.

Araçlar, kendi başlarına iyi veya kötü olamazlar. Çekiç ve testere gibi, yapmak için de yıkmak için de kullanılabilirler. Amaca ulaşmak bu araçları maharetle kullanmayı gerektirir.

